

ՓՐԿԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ

ԺԹ ԴԱՐԱԴԱՐՁԻ ՓԱԿՄԱՆ ԱՌԹԻԻ

ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԽՈՐՀՐԳԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՆ 1933 - 1934
ապրիլ ամիսներուն միջև տօնեց փրկա-
գործութեան տասնեւիններորդ հարիւրա-
մեակը:

Յորեւեան մը այնքան բարձր իր իմաս-
տով՝ որքան խոր է տիրադաւ Մարդուն
աստուածացումը խաչուած Աստուծոյ ա-
րեան ուղիներուն կենսահիւթով: այնքան
ուժգին անոր տօնախմբութեան արձագան-
գը աշխարհիս վրայ կրօնականէն անդին
նաեւ ընկերային և քաղաքակրթական մար-
զին մէջ՝ որքան ահագին է գոչումը 400
միլիոն հաւատացող հոգիներու գերբնական
ապրումին և դիւցազնական ճիգերուն ուժ-
գին աղաղակին: Պատմութիւնը դեռ պիտի
ապացուցանէ անոր տեւականութիւնը:

Հզօր չէ՞ արդէն նախաձեռնութեան այդ
բարբառն ու պատգամը զոր՝ բոլոր յար-
անուանութիւններուն մէջէն՝ կաթողիկէ
Եկեղեցին արձակեց ամբողջ տիեզերքին:
Նա ուրեմն, միակ խորապէս գիտակիցը
տիեզերահոգի մարդասիրական ցոյցին,
որ համամարդկային պատմութեան իրա-
կանութեանց շարքին որոտընդոտ ծագե-
ցաւ Երկնքէն հրեղէն սիւնի նման և կ'ա-
ռաջնորդէ ցայսօր աստուածային գնացքով
մարդկութեան քայլափոխը:

Եթէ հզօր է այդ նախաձեռնութեան
խօսքը, հզօրագոյն եւս եղաւ հոյակապ
շարժումը և նախանձը, որ Ն. Ս. Պիոս
ԺԱ Ս. Քահանայապետի հոգիէն ժայթքեց,
մարդկօրէն ըստ կարի արժանաւորապէս
պանծացնելու և յաւերժացնելու գերբնա-
կան եղելութիւնը, և հրդեհեց Եկեղեցին,
նախ սրտերու և ապա պատմութեան է-

շերուն վրայ անջինջ քանդակելով երախ-
տագիտութեան կոթողը:

Աշխարհ անգամ մ'ալ լսեց հարազատ
ձայնը խաչուած Փեսայի իսկատիպ Հար-
սին, երբ տեսաւ անոր մտերիմ սէրը և
բունն նախանձը հոգեպէս մաքրելու իր
պատմութեան իր անսուրբ անդամներուն
մէջ, ինչպէս նաեւ շնորհօք պաճուճուելու
իր սուրբ անդամներուն մէջ: Կրկին տեսա-
կէտներ՝ որոնցմով՝ ի տես հանուր տիե-
զերքի՝ պիտի պանծացնէր մարդեղութեան
խորհուրդին մէջ գեղուն աստուածային սի-
ւոյն գերագոյն հրաշքներն ու անլուր զա-
ռանցանքը մարդկութեան հանդէպ: հուսկ,
նորոգուած ուժերով՝ անհատապէս և ըն-
կերօրէն միանգամայն՝ յառաջ վարելու նոր
եւ կենսունակ թափով վերականգնումի
գործը մարդկային սերունդին:

Տարօրէն ճղճիմ և տգիտական գաղա-
փար է այսպիսի Յորեւեաններու իմաստը
անձկօրէն սահմանափակել մեղքի ժամա-
նակաւոր պատիժներու քաւութեան մէջ
միայն, մինչ ի սկզբանէ վեր անոր իս-
կութիւնն եղած է քրիստոնէական կեանքի
հանրային վերանորոգութիւն մը՝ աստուա-
ծածիր պարգեւներու վերլիշումով:

Իսկ ներկայ մեծ Յորեւեանին մէջ՝ յի-
շեալ հանգամանքը միակ շարժառիթն էր
և անոր գոյութեան պատճառը:

Եթէ անհատը, նոյնպէս և մարդկային
ո՞ր և է ընկերութիւն կարօտ է կեանքի անի-
ւին պարբերական դադարներուն, որ յի-
տադարձ խորունկ ակնարկ մ'ունի և վը-
նական հայեացք մը առաջադիր նպատա-
կին, ու թեթեւաշարժ սլացք մը առ այդ:

Եկեղեցին ազատ չէ այդ կանոնէն: Մա-
նաւանդ թէ որքան տաժանակիր է ձեռն-
արկուած վերելքը և առապար ճանապարհը,
հողագանգ քայլերով, կաւեղէն բնութեամբ
վերացում դէպ ի գերբնական գաւառները,
այնքան աւելի կարօտ է մարդը նման հան-
գրուաններու:

Քսաներորդ դարու առաւօտին՝ վաստա-
կաբեկ մարդկութեան համար ահա մեծա-
գոյն հանգրուանը ներկայացաւ փրկագոր-
ծութեան մեծ Յորեւեանը:

Ով որ ուշի ուշով հետեւեցաւ այն
անվերջ կարաւանին որ երկրագունտիս
ամէնէն հեռաւոր ու անծանօթ կղզիներէն
խուժեց թռչուններու պէս երամովին ու
խոնուեցաւ Հոռմի Մայր Եկեղեցւոյն հո-
վանոյն ներքեւ հեռագգած Տեսանողին
գուշակութեան համաձայն, կամ Ս. Հով-
ուսապետին մէկ ակնարկով շարժած ու
խմբուած հաւատացեալ ժողովուրդներու
ամբոխը իրենց հովիւներուն և հոգեւորա-
կանութեան շուրջը, սոյքը տաճարներու
խնկարոյր կամարներուն տակ աղօթաւոր,
ով որ հետեւեցաւ այդ մեծ շարժումին՝
տեսաւ թէ կրօնքը, Քրիստոսի հաւատքը
դեռ կ'ապրի. և ոչ միայն կ'ապրի, այլ
և այսօր աւելի կենսունակ է ան անաս-
տուած նիւթապաշտութեան և զգայասէր
մարմնապաշտութեան յորձանքին մէջ:

Տեսաւ դարձեալ թէ ոչ միայն հնամենայ
վաղնջական դրութիւն մը կամ դպրոցա-
կան խորհելակերպ մը չէ այդ, այլ այժ-
մէութիւն մը բացարձակօրէն հարկադրիչ,
ճնշող անհրաժեշտութիւն մը նրբացած քա-
ղաքակրթութեան մթնոլորտին մէջ, ինչ-
պէս օղը սաւառնորդի թոքերուն, կամ հացն
ու շուրճ՝ վաստակաբեկ իմաստասէրին:

Մինչ Սոկրատ ու Պլատոն, Կոնփու-
կիոս, Չրադաշտ ու Մանէս անցած են
կրօններու և իմաստասիրութեան պատ-
մութեան կարգը՝ իրեն նախնի տեսաբան-
ներ, ու այսօր այլեւս անոնք հին մագա-
ղաթներու ծալքերուն մէջ ծրարուած դէմ-
քեր են միայն, Քրիստոս կայ կենդանի ու
կենդանարար «երէկ, այսօր, նոյն և յա-
ւիտեանս»: և հարկ չկայ Անոր անձին

պատմականութիւնն ու վարդապետութեան
աստուածայնութիւնն որոնել թափաւելով
արդի կամ անցեալ քանի մը սկեպտիկ և
մառախլապատ բանասէր մտքերու մրոտ
հատորներուն մէջ. կը բաւէ չփակել աչ-
քերը տեսնելու համար թէ Քրիստոս ոչ
միայն պատմական է, ոչ միայն ապրած
է և յարուցեալ, այլ դեռ այսօր ալ կ'ա-
պրի ԱՍՏՈՒԱԾ եւ ՄԱՐԴ, ինչպէս պիտի
ապրի վաղը և յաւիտեան միլիոնաւոր սե-
րունդներու հոգւոյն մէջ. մանաւանդ թէ
ինք է անոնց կուրծքին ներքեւ կեանքի
երակին միակ զարկը:

Եւ կատարուած Յորեւեանը անգամ մըն
ալ հաստատեց զայս ազդու կերպով, իր
ստեղծած ահագին շարժումով:

365 օր, անընդհատ, Ս. Առաքելոց՝
Պետրոսի և Պողոսի, Ս. Աստուածածնի և
Սիրելի Աշակերտին՝ տաճարներուն որմերն
զգածուեցան բիւրաւոր սրտերու կրօնական
ինքնաբուխ, վեհանձն ցոյցերէն. անոնց
սրբազան սեմերը, Ս. Հաղորդութեան, Ս.
Խաչի և Տիրամօր նուիրական սուրբ սե-
ղաններուն վանդակներն հալեցան, նրբա-
ցան ապաշխարող մարդկութեան համբոյր-
ներով. գմբեթարդ կամարները հոգիացան
աղօթիկ շրթներու հրավառ իղձերով, և
այլախօսիկ ցեղերու մշտական մրմունջ-
ներուն անլուր ներդաշնակութեամբ՝ Ս.
Հայրապետներու ոսկրոտին անգամ ցըն-
ցուեցաւ իրենց շիրիմներուն մէջ:

Ահա ամբոխին մէջէն մայր մը, աւ-
տուածավախ ու բարեպաշտիկ, ամօթխա-
ծութեամբ օծուն դէմքով՝ անհետացած
Միքէլանճելոյի հոյակերտ մոյթերու կի-
սաստուերին մէջ, իր կողքին հեզօրէն ծըն-
րադիր ունի երիտասարդ մը. իր վաւակն
է ան՝ որուն պատանեկան խիզախութիւնը
մայրենի գորովանքով դիւթած, յուշիկ ու
մեղմօրէն կը թելադրէ ներդութեան պայ-
մանադրուած աղօթքները այդ նորադար-
ձին ականջն ի վար. «Հաւատամք», որուն
կ'արձագանգէ պատանին ունկնդիր՝ «Հա-
ւատամք». «Ի մի Աստուած»... «Ի մի
Աստուած», ու կարգաւ «Հայր մեր», «Ող-
ջոյն»...:

Տեսարան սրտառուչ զոր կարելի է զգալ, բայց ոչ բացատրել: Ո՞րքան գեղեցիկ է հոն շնորհաց դերը և յատուկ սէրը մօր մը՝ որ բնական կեանքին հետ զաւելին հոգւոյն մէջ երբեմն վառած լուսայեղց լապտերի ներկայ շիջելափառ վիճակով մտահոգ՝ դարձեալ կ'արծարծէ զայն հաւատքի շունչով...: Քրիստոնեայ մայր... ոսկի գրիչ արդարեւ, որուն ձեռքով աստուածութիւնն ինքզինք կը գծագրէ բոլոր ազգերու և սերունդներու հոգինեւրուն մէջ:

Աղօտ նշոյլ մը հրավառ խարոյկի մը, մէկը բւերաւորներէն. մասնիկ մը հսկայ նկարի մը որ բւեր նրբերանգներով զանազան, ամբողջ օրը և բովանդակ տարեշրջանին կրկնուեցաւ անհատնում մարդկութեան բանականներուն վրայ, շարժանկարի տեսարաններուն պէս երագ և անսպառ:

Հոն հարան իր փեսային ներշնչեց, քոյրը՝ եղբօր, հարազատն հարազատին՝ հաւատքի կեանքը եւ անոր հետ Աստուծոյ սէրը սրտէ սիրտ, անթիւ եւ անհամար մոմերուն նման որ կեանք կ'առնեն լուսավառ ջահէ մը:

Ինքնին խօսուն է այս տեսարանը, ուր սակայն զխողովն հանդէպ կը մարմնանան հաւատացող հոգիներու հոգեկան յուզումներն ու փղծկումները անհատական կեանքի պահերով, մինչ անդին յաղթական զրուագներ պարզուեցան տիեզերական Ս. Եկեղեցիէն որպէս քրիստոսակերտ կազմաւորումով հսկայ, կենդանի ու գործօն ընկերութիւն, հիասքանչ դասակարգութեամբ աստուածային ներդաշնակութեան փայլով: Փառահեղ զրուագներ ու յաղթանակներ՝ զորս արձանագրեց անծրար պատառի մը վրայ՝ ի յուշ և ի խրատ ապագայ բոլոր դարերուն: Ատիկա 400 միլիոն կաթ. հաւատացեալներու հանրային խմբերգն եղաւ՝ ներշնչումով մը որ գերբնական էր, կենդանի խանդով, ծաւալով տիեզերական, ուղերձուած Քրիստոսի փրկչական կեանքին, 1933ի Ապրիլէն մինչեւ 1934ի Ապրիլը, երկրպագութեամբ մեծահրաշ խորհուրդներուն՝ Ս. Հաղորդու-

թեան, Փահանայութեան, Ս. Խաչին առջեւ, ոչ թէ արտաքինով խորհրդաւոր բայց իսկութեամբ ապուշ լռակացութեան պահիկներով, այլ երկար հսկումներու անձայն բայց ուժգին մոնչիւններով, թափօրներու խանդավառ ցոյցերով, ապաշխարութեան, զոհարանութեան, պաղատանքի սրբամաքուր տիեզերական իղձերու բոցով, համօրէն տիեզերաբնակ մարդկութեան բարօրութեան եւ փրկութեան ի նպաստ, առանց ցեղի, գոյնի կամ լեզուներու խտրանքի: Հաւատքի հանրային ապրում մը՝ որ գոլախառն հսկայ ջերմութիւններու նման մարդկութեան մէջէն սուրացին, անցան սառուցեալ հոգիներու եւ սրտերու կլիման բարեխառնելու համար:

Ազգի մը պատմութիւնը զուրկ է կենսունակութենէ երբ չի ծնիր, գէթ շարունակեալ և անընդհատ պարբերականութեամբ մը, իւրայատուկ նկարագրով հերոսներ որոնք խտացնեն զինքը ԱՄՐՈՂՔ քանդակէ գիծերով: Այսպէս է ո՛ր և իցէ համայնք, կրօնք, եկեղեցի, երբ զուրկ է միջազայնօրէն անվիճելի դիւցազներէ: Բայց Տիեզերական Եկեղեցին, ինչպէս անցեալին մէջ, նոյնպէս և այսօր գերազանցօրէն անվիճելի դէմքեր, սրբութեան և բարեգործութեան կոթողներ կանգնեց երբ փրկագործութեան ձեռքով քաղաքացիները պատմութեան ընտրովի յետին երեք դարերու պատմութեանէն իրը Եկեղեցւոյ կենսունակութեան վկանք պարզեց շուրջ քսանեակ մը դիւցազներու յաղթանակի էջերը, իբրեւ Քրիստոսի՝ փրկութեան Ռահավիրային ճշգրիտ նմանահանութիւններ, հրուշակելով զանոնք տօնելի Երանելեաց դասին մէջ: Հիասքանչ հանդէսներ անմահացուցին ձեռքով ալէկոծ դարերու այն արիասիրտ նաւաստիներու յաղթանակը, որոնք Քրիստոսի հետքերէն անցան սփռելով իրենց շուրջը և աշխարհիս վրայ բարիք և երջանկութիւն, և այսօր յաւերժական կամարներուն տակ Եկեղեցւոյ պահապաններն են: Հոս ալ չկայ հասակի, սեռի, ցեղի,

դասակարգի խտր, խուժուժ, ամէնքն ալ այլազան պայմաններու մէջ միօրինակ յաղթականներ են, և միօրինակ կը փառաւորուին իրր մեծամեծ իրականութիւնները ժամանակակից պատմութեան: Եւ արդեօք միայն առաքելական կամ Ս. Հարց շրջանին սահմանափակուած էր Քրիստոսի յաւիտենական պատգամը. «Ճշմարիտ, ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, թէ ո՛վ որ հաւատայ ինձի, իմ ըրած գործերս ինքն ալ պիտի կատարէ, և անոնցմէ աւելի մեծամեծ գործեր ալ պիտի ընէ. վասն զի ես առ Հայր կ'երթամ: Եւ ինչ որ ինզրէք իմ անունովս՝ պիտի կատարեմ. որպէս զի Հայրը փառաւորուի իր Որդւոյն մէջ» (Յովհ. Ժ. 11-13):

Եթէ ճիշտ էր այս՝ Եկեղեցւոյ սկզբնաւորութեան, ինչո՞ւ և ոչ այսօր, և վաղը և մինչեւ աշխարհիս վերջը:

Այսօրուան թերեզանքներն ու ճեմմաները շարունակութիւնն են հին Սանդուխտներու և Ագնէսներու, Հռիփաթիւններու և Շուշաւնիկներու շղթային, և այսօրուան Պոսթոններն ու Գլարէները հետեւորդներ հին Ոսկերեւաններուն ու Գրիգորներուն:

Մատաղ կոյսեր, կորովի հոգւով՝ ինչպէս իտալուհի Ճեմմա Կալկանի, խոնարհ ընտանիքի մը շառաւիղը, ի՞նչ զանազանութիւն ունի հիւներէն, երբ իր մէջ կը պատկերացնէ խաչուած Յիսուսի զոհաբերուած կեանքը, աղախնութեան սպասարկու կենցաղին մէջ, ուխտական մոմի մը հանգոյն հալելով լուծուելով սիրոյ սեղանին վրայ: Ինչ նուազ ունի Ս. Թերեզա Մարգարիտա Ռետի մը, շնորհափայլ կուսան մը ինք ալ, որ իր ծննդավայրէն (Սըէծոյ) ամբիժ շուշանի մը պէս կը փոխադրուի կարմեղեան կուսաստանին մէջ, այնտեղ յաւերժօրէն բուրելու համար աղօթքի և նուիրման անճենճեր կեանքով՝ աստուածային փեսային առագաստին մէջ, քսանեակուամեայ հասակին (1747-70): Ի՞նչ աւելի զարմանալի քան Պիրենեան լեռներուն վրայ դեգերող աղքատիկ հովիւ աղջնակ մը, Ս. Բեռնարտէթ Սուպիլու, որ կուսական յայտնութեանց Տեսանդն

եղաւ, ու յանկարծ ծածկուեցաւ մեռունակ կեանքի անշուք սքեմին ներքեւ, թաղուելու մարդկութեան աչքին, և ապրելու միայն իր Արարչին համար: Երանուհի Կատարինէ Լանուրէ մը, ձեռք դարու զարմանալի մէկ ծաղիկը Գթութեան Քոյրերու կուսաստանին (1806-1876):

Ո՞վ չի ցնցուիր երբ դիտէ առնական ոգին ծիւծիւծ գարեբու քայքայիչ զըրութիւններուն ներքեւ յեղափոխուող ընկերութեան փրկագութիւն դէմ թիկունք բարձրացնող նորագոյն Յուդիթներու եւ Դերովրաններու փրկարար ու շինարար գործունէութիւնը, որոնք չեն զոհանար նախորդներուն պէս բուրել միայն և ձեն՝ ձերիլ ներքսպէս լուծեալ տաճարին խորը, այլ նոյն աղօթքի կամարներուն ներքեւ կ'ուսանին աստուածոսկութեան զմայլանքներուն մէջ՝ դեւերու դէմ մաքառելու գաղտնիքը, մեղքի և թշուառութեան ողորդմին առջեւ ամբարտակներ կանգնելու արուեստը:

Ընկերութեանց պատմութեան մէջ ոսկիով քանդակուելիք բարեբարութիւն չէ՛ արդեօք անբարոյութեան մահասփիւռ յորձանքներուն դէմ տուայտող հոգիներուն համար կերտուած հաստատութիւնները Եր. Մարիամ Բելլըդիէի մը, ուր այսօր 2700 Մագդաղեկուհի կիներ, կամ 28000 Ապուլիարող մակդիրներով կիներ կը նորոգեն հին Մագդաղենացիներու կամ Մարիամ Եգիպտացիներու ապաշխարողի աստուածափրկութիւնը, բաց ի 9000 հաւատաւոր կուսաններէն՝ որոնց յանձնուած է կրթութիւնը իգական սեռի 40000 մանկութեան և 30000 հիւանդներու սպասարկութիւնը բուժարաններու և հիւանդանոցներու մէջ:

Գրաւիչ չէ՛ տիպարը կնոջ մը, որ ձեռք դարուն սկիզբները Փարիզի և Մատրիտի ազնուական միջավայրի պերճութեանց մէջ անած ու շողշողուն, օր մը Յիսուսի ձայնէն զիւթուած կը խզէ ամէն կապ աշխարհի հետ ու կը նուիրուի՝ մեղմելու տառապանքը թշուառ մարդկութեան, և պաշտպանելու Եկեղեցւոյ իրաւունքը. և ատոր շքեղ ապացոյցը տուաւ առնաբար 1848ի

